

6. Санатін, В.П. (2010). «Проблемы формирования антикоррупционного сознания и правовой культуры населения». «Антучальные проблемы экономики и права», № 4. Відновлено з: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemuy-formirovaniya-antikorrupsionnogo-soznaniya-i-pravovoy-kultury-naseleniya>

**КОГНІТИВНО-РЕФЛЕКСИВНА ІНТЕГРАЦІЯ В ПРОЦЕСІ
РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ
УДК [378:613-047.22]:796.011.3**

Максимчук Борис Анатолійович,

доктор педагогічних наук,

професор кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук

КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Максимчук Ірина Анатоліївна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини

Маріупольського державного університету

Актуальність дослідження. Основним завданням неперервної валеологічної освіти (як педагога, так і учня) є здатність до вирішення конкретних ситуацій і проблем (виховних, валеологічних, психологічних, гігієнічних, санаційних і навіть медичних). Повна реалізація цих принципів на практиці обмежена недосконалістю завдань організаційних моментів в царині неперервної валеологічної освіти (правові, методичні, соціальні, фінансові тощо).

Важливим компонентом валеологічної діяльності учителя є не стільки власне валеологічне навчіння, скільки здатність до вирішення конкретновалеологічних, психологічних і навіть санаційних, медичних завдань. Це вкладається в рамки такого фрагментарного навчально-виховного фрагменту, як «педагогічна ситуація». Справа полягає не тільки

в її доцільному практичному вирішенні, а й у її використанні з виховною й світоглядно формувальною метою. Так, у рамках нашого пропедевтичного анкетування й діагностування було виявлено, що більшість психологічних проблем постають передовсім перед класним керівником, учителем-предметником, а вже потім шкільним психологом або медичним працівником.

Аналіз останніх досліджень. Цей аспект насправді є позитивним і формувальним в професійному валеологічному плані: педагогічна ситуація змушує вчителя-предметника швидко реагувати на валеологічну потребу з боку учнівського колективу й вирішувати її оперативно без залучення фахівців. Л. Пономарьова вказує також на необхідність у спеціальних й особистісних уміннях вчителя-предметника зі зняття стресів, психологічного напруження, вигорання й інших «третьох станів» (Пономарьова, Л.І., 2009). Моніторинг синологічної, валеологічної й власне медичної картини виявив, що не тільки психологічна, а й перша невідкладна допомога надавалася учням передовсім вчителями конкретних предметів, а не медичною службою закладу / міста. Це нашоує на думку, що валеологічна відповідальність є окремим аспектом педагогічного самоусвідомлення й діяльності вчителя. Валеологічна відповідальність учителя-предметника напряду пов'язана з його людським і особистісним фактором: він має бути прикладом знань і діяльності, пов'язаних не стільки із власне його предметом, скільки із життям.

Отже, педагогічна ситуація, скерована на формування й виникнення навіть конкретномиттевого інтересу, може бути мінімальною ланкою на шляху до досягнення максимально можливої валеологічної мети.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні інтеграції когнітивної та рефлексивної функцій в процесі розв'язання педагогічних задач валеологічного змісту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки валеологічне навчання й виховання в середній школі в рамках неспеціалізованих

предметів не є наскрізним у плані змісту освіти, то воно виявляється у певних моментах. Назвемо їх валеологічно значущими екстремумами. Вчитель має бути постійно чутливим на уроках, наприклад, математики або української мови до таких моментів або штучно їх створювати. Спеціальне створення педагогічних ситуацій, що найбільш резистентні до впровадження спеціально зорієнтованих знань, технік, називається акмеологічною умовою. Це – найбільш варіативна й непередбачувана зовнішня складова моделі.

Т. Бондаренко вбачає впровадження валеологічної складової у шкільні уроки у безпосередньому зв'язку з фізичною, кінетичною, психомоторною й іншими формами рухової активності, які можуть бути транспоновані у такі методи і форми активності передовсім самих учнів, як «обговорення у класі актуальних проблем; "мозкова атака"; рольова гра; робота та виконання вправ у малих групах; аудіовізуальна діяльність; дебати, дискусії; проведення тренінгів; конкурси, вікторини; змагання кмітливих та винахідливих; спільне виготовлення плакатів; розгляд та аналіз конкретних життєвих ситуацій; навчання однолітків та молодших школярів за методом "рівний – рівному"; складання планів дій у проблемних ситуаціях тощо (Бондаренко, Т.В., 2014).

Аналізуючи предмет валеології, в його рамках можна виокремити три типи задач (завдань): а) оцінювання якості життя й валеологічного стану людини, їх покращення, збереження й примноження (загальна задача); б) вирішення конкретних валеопедагогічних задач в рамках освітнього процесу; в) розв'язання валеологічних завдань (спеціально сформульованих задач як правило біохімічного напрямку). Зрозуміло, що під час занять з фізичного виховання майбутній учитель-предметник готується виконувати саме другий тип задач. Більш валідними, на нашу думку, є не стільки поняття «задача», яке в педагогіці асоціюється із наперед сформульованим типом когнітивних завдань (задачі з фізики, геометрії, біології тощо), скільки з поняттями «валеологічна ситуація» і «валеопедагогічне

завдання», причому вирішувати ці протиріччя, на відміну від навчальних задач, має саме вчитель, а не учень.

Оскільки валеологія пов'язана не тільки зі знаннями а з особистістю та її психофізіологічним мінливим станом, то її імплементація на різнопредметних уроках потребує постійної педагогічної гнучкості. О. Мірошник у своїй праці згадує, що ще Д. Дьюї протиставив два типи особистості педагога – стандартну та рефлексивну: «Концепція включає три базових тези про проблемний зміст педагогічних ситуацій (здатність сприймати педагогічні ситуацію як унікальну та неповторну), дослідницький підхід до розв'язання педагогічних завдань (розвиненість практичного мислення вчителя, орієнтацію на дослідження прихованих, невідомих сторін педагогічної ситуації) та онтологічний статус явищ у системі освіти (опора як професійні так й на соціально – значущі критерії в оцінки власних професійних рішень)» (Мірошник, О.Г., 2016).

Проблема розв'язання валеологічних завдань особливо на уроках, які безпосередньо не пов'язані зі здоров'язбереженням чи вдосконаленням, ускладнена її спонтанною появою, тематичним дисонуванням з предметом вивчення уроку. Так, наприклад, шкільні «Захист Вітчизни», «Основи медичних знань», «Основи екології», «Фізичне виховання» містять валеологічні задачі безпосередньо в навчальному матеріалі. З іншого боку, валеологічні проблеми кожного учня, по-перше, часто недоступні для безпосереднього вияву, по-друге, приховуються самими учнями.

Для їх успішного вияву і подолання необхідна тісна когнітивно-рефлексивна інтеграція педагога й учня. Виробляючи на університетських заняттях з фізичної культури базові навички й потреби у власному позитивному валеологічному стані, майбутній вчитель переносить це на професійне життя й починає рефлексивно й перманентно моніторити валеологічний стан класу й кожного учня. Порушення цього стану або невідповідність ситуації стану валеологічних знань чи рішень з боку учнів і є тактичною валеопедагогічною задачею для вчителя. З найбільш типових

валеологічних ситуацій у класі, що потребують спільного рефлексивного вирішення, виокремимо такі: порушення дисципліни, що веде до перевтоми, негативного акустичного фону (шум), ризику фізично або психологічно травмуватися; невідповідність статичного положення учнів валеологічним вимогам (неправильна постава або сидіння за партою, шкідливі кінетичні звички (хитання на стільці, постійне спирання на руку, стіл тощо); негативний валеологічний стан приміщення (засонченість, недостатнє освітлення, затхле повітря, низька / висока температура кімнати тощо). Але головне для вчителя-предметника - спонтанні валеологічні ситуації, які можуть бути фізичні (різке погане самопочуття когось із учнів, когнітивний дисонанс з ідеалізованим знанням, стереотипом, звичкою й валеологічною ситуацією або потребою учня); поява в урочному дискурсі сприятливої для валеологічної бесіди або постановок валеологічної проблеми ситуації.

У педагогіці накреслитися три традиційні способи оптимізації валеологічного середовища на класних уроках: застосування валеологічного підходу при плануванні й проведенні уроків, використання на уроках технологій здоров'язбереження й використання на уроках інтелектуальної праці елементів рухової активності (фізкультхвилинки, переміщення й зміна положення тощо). Для уявлення більш цілісної картини можливих валеологічних задач, які можуть постати перед учителем, пропонуємо розглянути також потенційні валеологічні небезпеки та «зони стресу» на уроці. Фізичне самопочуття учнів значною мірою залежить від психічного, а останнє – від вікового статусу (найпроблемніша група - підлітки) та типу виконуваних на уроці завдань. Так, до «зон стресу» на уроці відносимо: момент опитування (напруга при пошуку відповіді, готовність / неготовність учня); момент спонтанного звернення до окремого учня з метою вирішення тактичного завдання або актуалізації уваги; акцентування уваги класу на окремому учневі (вихід до дошки, «на клас», отримання зауваження). У педагогічному арсеналі є безліч

педагогічних прийомів вирішення таких ситуацій, спільним підходом в яких є повага до учня, опора на позитивне, створення ситуації успіху.

Звичайно, спонтанні валеологічні задачі і ситуації, як правило комплексні й включають ризики інтелектуальної, психологічної й фізичної напруги або іншої деструктивної ситуації. З цією метою вчитель, а за під його управлінням і учні можуть легко привчитися до «неписаних правил» зміни валеологічного фону уроку: фізкультхвилини (особливо в молодших класах), зміна положення й робота в динамічних інтерактивних групах, переключення дальньої й ближньої уваги (чергування роботи з дошкою, тренажерами, діалогом з учителем, сусідом по парті, роботи дальнього й ближнього зору); робота за принципом кінематографічності – постійне переключення уваги, що чергується з моментами нетривалої зосередженості тощо.

Останнім часом когнітивно-рефлексивне вирішення педагогічних задач на різнопредметних кроках розглядається методистами й учителями як валеологічний супровід. Принцип валеологічного супроводу необхідно використовувати й на університетських заняттях, особливо в педагогічних ВНЗ, в тому числі й на заняттях з фізичного виховання. Сутність валеологічного супроводу – у постійному й обопільному (вчитель – учні) забезпеченні захисної, гігієнічної, компенсаторної, релаксаційної та інших життєво необхідних функцій при роботі в класі. Прийоми забезпечення цих функцій можуть бути універсальними для всіх типів занять, а можуть залежати від специфіки предмету, тому варто говорити про валеоматематичні, ваєлохімічні, валеогуманітарні прийоми і завдання, а відповідно й валеоматематичний чи валеогуманітарний супровід. Так, відомо, що уроки математики найбільш виснажливі і потребують найбільшої індивідуальної уваги до учня (диференціація), тоді як уроки фізичного виховання або праці передбачають максимальну взаємодопомогу й компліментарність у роботі учнів, проте містять більше фізичної небезпеки. Заняття гуманітарного або творчого (музика і співи,

образотворче мистецтво) викликають інтерес не у всіх учнів, супроводжуються скепсисом з боку хлопчиків-підлітків, які шукають альтернативного заповнення часу уроку.

Окрім цього існує низка власне дидактичних відповідностей та невідповідностей між конкретним предметом та валеологічним супроводом, що породжує цілу низку валеологічних задач, які потребують вирішення. Необхідно зауважити ключовий постулат валеологічного супроводу й валеологічних задач: ці аспекти не тільки мають виявлятися й вирішуватися у класі спільним когнітивно-рефлексивними механізмами, а в дидактичному плані спеціально створюватися учителем для того, щоб у досвіді й пізнанні учні набували життєво важливих валеологічних компетенцій.

Висновки. Отже, необхідно розрізняти валеологічні задачі у вузькому дидактичному й широкому педагогічному розумінні. Більш релевантними поняттями, в рамках яких відбувається поява, постановка й вирішення валеопедагогічних проблем є валеологічна ситуація й валеологічний супровід. Практичне вирішення спонтанних чи штучних валеологічних ситуацій можливе тільки за обопільної рефлексії, що мотивує учнів і педагога до самовдосконалення й самозбереження як основних валеологічних функцій людини.

Список використаної літератури:

1. Пономарева, Л. И. (2009). Методология формирования эколого-валеологической готовности будущих педагогов в условиях модернизации естественнонаучного образования. (Дис. докт. пед. наук). Уральський державний педагогічний університет). Єкатеринбург. 464 с.

2. Бондаренко, Т. В. (2014). Організація дослідної діяльності учнів на уроках математики. Досвід дослідження актуальних проблем викладання математики у сучасній школі: матеріали обл. наук.-практ. Інтернет-конф. (січ.–лют. 2014 р.). Відновлено з <http://bit.ly/2qv43GR>

3. Мирошник, О. Г. (2016). Концепції педагогічної рефлексії у психологічних дослідженнях. Психологія і особистість: науковий журнал. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. № 2. С. 189–199.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

УДК 316.6

Маляр Олена Іванівна,

кандидат психологічних наук, старший викладач

кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук КВНЗ

«Вінницька академія неперервної освіти»

Актуальність дослідження. За сучасних умов в Україні, як і в багатьох інших країнах світу, простежуються тенденції до поширення насильницьких дій у сім'ї, на міжособистісному рівні, у стосунках батьків і дітей, чоловіка і жінки. Проблема соціально-психологічної профілактики сімейного насильства надзвичайно важлива передусім тому, що сім'я є основою суспільства і повинна перебувати під особливим захистом держави. Насильство у сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в ній, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві загалом.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику насильства як загальносоціального явища досліджували у своїх роботах вітчизняні науковці: А. А. Гусейнов, Л.М.Герасіна, В.В.Голіна, В.Д.Губін, І.Н.Даньшин, А.К.Зайцев, А.М.Ковальов, А.П.Огурцов та ін. Соціально-психологічної профілактики насильства в сім'ї розглядається у кількох напрямках: обґрунтування проблеми попередження жорстокого ставлення до дітей (В. Боровик, Т. Кир'язова, С. Тадіян); виділення основ соціально-правового захисту дітей (В. Голіна, О. Іващенко, Г. Черепанова); виділення окремих аспектів соціально-психологічної діяльності щодо подолання